

ПОРИВЪТ НА ЕДНА БЪЛГАРКА КЪМ ДОБРОТО (ПЕТА ЧАСТ)

През 1899 г. Иван Вазов публикува своя разказ „Челопешката гора“. Той е фрагмент от летописа му за националните изпитания – водеща тема в творчеството му. От преломната за живота на нацията пролет (1876) е избран „исторически епизод“ – гибелта на Ботевата чета. Посочването на датата, на фигурите в историческия сюжет, очертаването на географската карта на събитията изграждат документалния план на творбата. Това е разказ за съдбата на малцината оцелели четници, но и за изпитанията на една българка, която се среща с един от тях, и която в рамките на една нощ преживява цялата гама от чувства, съпътстващи героичната и постъпка – да помогне на един изпаднал в беда българин. Ето защо, малко по-късно, когато писателят преработва творбата, тя вече е с ново име „Една българка“. Тази рязка промяна в заглавието има своето значение. Вазов осъзнава, че не челопешката гора е идейно-емоционален център в творбата, а една жена – смела, всеотдайна, жертвоготовна, която преминава през трудни изпитания и големи опасности и се доказва като велика родолюбка и изключителна българка.

Авторът създава разказа „Една българка“ за да разкрие силата на човешката доброта. Той гради идеала за жена, майка и патриотка от епохата на робството. Разкрива образа на обикновения човек, в чийто живот няма нищо изключително, но саможертвата му за спасението на другите го превръща в герой.

В пета част на творбата Ив. Вазов представя втората среща на баба Илийца с бунтовника. Обстоятелствата са трагични, но поривът на героинята към доброто е толкова силен, че тя пренебрегва личното си страдание и през заслепящата болка на нещастieto успява да потвърди, че не се е отказала да помогне. Човечността, топлотата и съчувствието, засияват като ореол около нейния образ. Нравственият и облик придобива многопосочни измерения – майчина всеотдайност, християнско милосърдие, живо чувство за родова принадлежност. Съхранила родолюбивия пламък в сърцето си, селянката проявява невероятна целеустременост. Неотменимото и желание да спаси един човешки живот, я превръща в необикновена жена, в една българка, готова да извърви докрай пътя към доброто.

Епизодът започва с пейзаж, който загатва по свой начин развитието на действието и емоционалната атмосфера. Метафорично представеното „скалесто гърло“ на планината, разливащите се широко мътни води, непокорното течение на реката, са детайли, които засилват усещането за напрежение в Илийчината душа. Само жена с необикновено силна воля и самообладание може да преодолее страха и да продължи да следва целта си. Тази част от разказа разкрива изконни ценности. Проявила своя нравствен стоицизъм, жертвено себеотричане, майчинска всеотдайност, съзнание за родова принадлежност в преминаването на редица препятствия по дългия и трънлив път към доброто, смелата, решителна и целеустремена българка изкупува робския страх и примирението на другите, прави възможно националното ни самочувствие и гордост.

Преминаването на Искъра чертае символична граница. На единия бряг остават егоизма, вековният страх на роба по душа, покорството, мисълта за собствено оцеляване. От другата страна на реката са саможертвата, смелостта, самоотричането в името на другия, съзнанието за човешки, християнски и майчински дълг. В поведението на възрастната жена, стъпила на отсрещния бряг, не се наблюдава страх. За пръв и единствен път в тази част е употребена думата „безпокойство“, когато старицата следи къде ще я отнесе ладията. Това притеснение не е за собствения ѝ живот, а за сигурността на мисията, която изпълнява.

Преминала Искъра, тя „тръгва незабавно към гората“. Нейното устремно движение, е не толкова физическа, колкото нравствена проява, продължава до самата среща. Наречието „незабавно“ разкрива липсата на всякакъв вид съмнение. За пореден път българката проявява невероятната си целеустременост.

Поривът към добро и дава сила и тя удържа своето обещание да донесе на бунтовника получения от манастира хляб. Частицата „На!“ и кратките местоименни форми („му ги подаде“) разкриват загрижеността на Илийца към четника. Тя осъзнава, че хлябът е най-нужен на изтерзания от глад и студ клетник.

В нито един момент от разказа авторът не представя героинята си как посяга към храната. И сухите корички, и цялата непокътната пита са само за четника.

Старата жена не е забравила да осигури и дрехи за него. Тя обаче разбира, че в стремежа си да помогне е извършила двоен грях: „взех манастирско скришом, Боже, прощавай, грях сторих...“ Илийца нарушава християнските норми в името на един човешки живот. Затрогващата молба за прошка изразява вярата, че Бог ще прости прегрешението, но и готовността да се поеме отговорност.

Всички действия на селянката отчитат състоянието на момъка, издават деликатното внимание към другия. Възрастната жена не споменава ни дума пред момъка за своите трудности и тревоги. Тя премълчава колко усилия и е коствало да изпълни обещанието си. Баба Илийца не разказва за сблъсъка си с егоизма на един духовник, за разочарованието си от моралното падение на божия служител. Не споделя за неочакваното препятствие – заключената за кола ладия. За това какъв страх и напрежение изживява. Търпелива и скромна, тя е загрижена само за другите. Немигнала цяла нощ, уморена, тя отново разкрива майчината си загриженост и съчувствено продължава да помага на момъка.

Всеотдайната и жертвоготовна българка не бърза да задава въпроси, защото майчиното сърце подсказва, че трябва да бъде търпелива и дипломатична. Този, когото е срещнала преди няколко часа в гората, който я е уплашил, непознатият и чужд момък, сега и е близък. Тя вече го вижда с очите на майка. Българката гледа с родителска обич, притеснение и умиление на това „двадесетгодишно голобрадо момче, тънко-високо“. То е твърде младо, но въпреки това е взело самопожертвователно решение – да се бори за най-светлия идеал – свободата на своя народ.

Почувствал нейната загриженост, бунтовникът и се доверява като на своя родна майка и и разкрива цялата си история – откъде идва и защо. Тази жена е спечелила уважението и доверието му. А обръщението „синко“ е доказателство за близостта между героите, за силната духовна връзка между тях.

Илийца съчувствено помага на момъка. Тя поема пушката му с едната си ръка, а с другата го подкрепя за да върви по-бързо. Това и действие е смислово натоварен жест. Той присъединява селянката към делото на борците за свобода.

За пръв път тя се докосва до оръжие. В този сякаш незабележим щрих се съдържат всички нравствено-философски послания на автора за чудото, родено от безименния подвиг на обикновения човек.

Доверил се на старата жена, разчитащ на нейната сила и находчивост, момъкът плахо я пита: „Къде ще се дяна, бабо, сега?“ В думите му има и безпомощност, и надежда, и упование. Простичко изречението реторичен въпрос „Как къде?“ и подразбиращото се „Ами у дома!“ са дълбоко покъртителни. Решението да го скрие в своя дом е изразено като нещо разбиращо се от самосебе си.

Илийца е наясно с опасността: „Хората са наплашени сега и ме изгарят жива ако ме усетят...“, така че изборът и е осъзнат и доброволно направен. Тази възрастна и неразумна жена се издига до „неразумието“ на борците за свобода, като сама, пренебрегвайки опасностите, се нагърбва с една рискована задача.

Обстоятелствата не са се променили, а героинята е претърпяла своето развитие. Решението е затвърдено, след като манастирските порти са се затворили за човешкото нещастие. Всеотдайната българка отваря вратите на своя дом. Къщата се превръща в символ на сигурността, а хлябът - в израз на причастието и изкуплението. Смелостта и решителността на баба Илийца, разкрива истинският и облик на смела и духовно свободна българка. Преклонение и благоговейна почит пред тази велика майчина, патриотична и човешка всеотдайност са думите и жестът на трогнатия момък – поклонът и целуването на ръката ѝ. А думите: „Бабо, благодаря ти, ти си добра жена“- дават най-висока оценка на подвига ѝ.

Челопеченката носи мъдростта на вековете, преживени в робство, затова кротко укорява бунтовника за борбата му срещу многочисления враг на българския народ. Тя знае за битките в Балкана, мислила е за съдбата на българските четници, вълнува я въпросът възможна ли е победа над турската империя. Илийца знае, че „тая пуста царщина“ не се разсипва с една чета и едно въстание. В този момент на разказа трезвият разум се противопоставя на лудостта-саможертва. Но и самата героиня е поела по пътя на „лудите глави“, като е избрала да се бори за спасението на един бунтовник. В думите и няма примирение с робството, а трезво и мъдро разсъждение на майка, която знае цената на човешкия живот и изпитва обич към всеотдайните народни синове.

Ситуацията е изключително драматична и природната картина отново е в унисон с душевното състояние на баба Илийца. Споменавайки няколко художествени детайла – „петлите пееха раздирателно“, „небето на изток вече побеляваше“, „звездите бледнееха“, авторът още

повече засилва напрежението и поставя природа и човек в неразривно единство. Героинята трескаво търси път за спасение. Иска и се да има крила и да отлети, да отнесе момъка със себе си. Метафоричният глагол „фръкне“ разкрива порива да помогне.

Илийца великодушно предлага своя дом – себеотрицание, което я издига над дребнавото, егоистичното. Трогнат от това човешко отношение, бунтовникът вижда в старата жена „своя майка, свой спасител, свое провидение“. Синонимната градация разкрива доверието на бунтовника към баба Илийца. Той оставя съдбата си в нейни ръце.

В края на втората среща е пресъздадена най-напрегнатата ситуация в разказа, най – драматичното изпитание за Илийца. Тя изживява огромна скръб, защото мисли, че внучето и е умряло. „О, мамке, та то е умряло!“ Отчаянието ѝ е огромно, когато забелязва, че ръчичките му са лед. Безпомощният и вопъл изразява нейния потрес при мисълта, че е загубила най-свидното си - внучето.

Обич и мъка се сливат в умалителните „гълъбче“, „ръчичките“. Но най-страшното изпитание – смъртта не сломява духа на българката. Челопеченката намира сила да надмогне дълбоката си скръб, за да спази обещанието си да помогне на момъка. Властно покоряваща е жената, която притиска до гърдите си умиращото дете, но е решена с цената на своя живот да спаси чуждия.

Потресен и безнадежден, бунтовникът разбира, че не е редно да търси повече помощ от старата жена. Но разплаканият глас на бабата: „Момче, крий се хубаво“, приглушава святата майчина скръб. Голяма душевна сила се изисква в такъв момент човек да надмогне личното си нещастие и да мисли за другия, за непознатия. В този момент, който е емоционална кулминация на разказа се утвърждава още по-пълно подвига, който извършва баба Илийца. Тя не може да постъпи по друг начин, освен като българка. Тази жена надмогва егоистичната всеотдайност към собственото дете в името на едно по-широко разбиране и следване на майчиния дълг. Това е кулминацията в нравствената и духовна извисеност на героинята.

Поведението на баба Илийца в тази драматична нощ показва величието на българката, завладяна от високо благородни чувства. Нейните постъпки носят знака на тих и мълчалив подвиг, победа на един силен човешки дух. Това е поривът на една българка към доброто, подвигът на една обикновена, и същевременно необикновена българска жена.